

Učitel matematiky

Jindřich Bečvář

František Nušl

Učitel matematiky, Vol. 4 (1996), No. 2, 117–120

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/151459>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1996

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

FRANTIŠEK NUŠL

JINDŘICH BEČVÁŘ

Český astronom František Nušl se narodil 3. prosince 1867 v Jindřichově Hradci. Již na gymnáziu se zajímal o astronomii a matematiku. V letech 1883–88 řešil úlohy Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky, věž jindřichohradeckého kostela svatého Jana byla jeho první hvězdárnou; roku 1882 odtud pozoroval přechod Venuše přes sluneční kotouč.

Po absolvování gymnázia (1879–88) studoval matematiku, fyziku a astronomii na české filozofické fakultě pražské univerzity (1888–1892); jeho učiteli zde byli F. J. Studnička, A. Seydler, Č. Strouhal a F. Koláček. Během studií působil spolu s Karlem Petrem (1867–1950), pozdějším profesorem matematiky na filozofické a později přírodovědecké fakultě UK, jako pomocná vědecká síla na astronomickém ústavu. Celoživotní přátelství Petra a Nušla začalo právě v té době.

Po ukončení studií byl Nušl dva roky asistentem u prof. Strouhala. Roku 1893 složil státní učitelské zkoušky a v letech 1893–1908 působil jako středoškolský učitel v Praze, Kutné Hoře, Hradci Králové a opět v Praze. Od roku 1905 byl docentem praktické astronomie a geometrické optiky na pražské univerzitě. Roku 1908 se stal profesorem matematiky na české technice; působil tam až do roku 1919.

Za první světové války byl Nušl členem „České mafie“, angažoval se v domácím odboji. Krátce po vzniku Československé republiky se účastnil i politického života. Organizoval radiotelegrafickou službu, přebíral klementinskou hvězdárnu jako státní ústav do majetku republiky a byl ustaven jejím prozatímním správcem, organizoval státní hvězdárnu a astrofyzikální observatoř ve Staré Ďale.

V letech 1924–38 byl ředitelem státní hvězdárny v Klementinu, v letech 1926–38 profesorem astronomie na přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity. Po roce 1938 ještě několik let působil v Ond-

řejevě, kde ostatně pracoval již od roku 1899.

Roku 1917 se prof. Nušl podílel na založení České astronomické společnosti, v letech 1926–47 byl jejím předsedou. Byl členem Mezinárodní unie astronomické, v letech 1928–35 jedním z jejích místopředsedů, členem Mezinárodní unie geodeticko-geofyzikální. Účastnil se kongresů v Římě (1922), Madridu (1924), Cambridgi (1925), Praze (1927), Leydenu (1928). Působil i v Jednotě československých matematiků a fyziků, Královské české společnosti nauk a v České akademii.

Koncem minulého století uvažují bratři Josef Jan Frič (1861–1945) a Jan Frič (1863–1897), synové známého básníka, žurnalisty, spisovatele, radikálního demokrata a revolucionáře z roku 1848 Josefa Václava Friče (1829–1891), o vybudování české astronomické observatoře. Jan brzy zemřel. Josef Frič ve spolupráci s Nušlem postupně budují od roku 1899 na vrchu Žalov u Ondřejova hvězdárnu. Kromě jiného se věnují konstrukci astronomických přístrojů k měření času a zeměpisných souřadnic (cirkumzenitál, radiozenitál, diazenitál). Roku 1928 věnoval Frič ondřejovskou hvězdárnu státu.

Nušl pracoval i v teorii geodetických měření a v geometrické optice, zabýval se i bádáním o životě a díle Prokopa Diviše (viz *Učitel matematiky* 3(1994/95), 50–55). Nušla je možno považovat i za dobrého popularizátora; psal články do *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*, do časopisu *Živa*, do *Říše hvězd*, přednášel při nejrůznějších příležitostech. Z jeho přednášek se bohužel téměř nic nezachovalo.

Připomeňme několik nejvýznamnějších úspěchů. Roku 1925 byl Nušl vyznamenám rytířským křížem řádu „Légion d'Honneur“. Na kongresu Mezinárodní unie geodeticko-geofyzikální v Eddinbourghu roku 1935 byla československá měření hodnocena na 1.–2. místě; byl to úspěch především Nušla a Friče. Roku 1937 oba získali nejvyšší cenu pařížské výstavy za princip a konstrukci cirkumzenitálu.

František Nušl zemřel 17. 9. 1951 ve věku 84 let.

Zakončeme tento krátký článek několika postřehy a pohledy na Františka Nušla.

Na duševní vývoj Nušlův měl pobyt na gymnasiu vliv velmi značný. Matematice a fyzice učili Schöbl a Steinhauser; na oba Nušl s láskou vzpomíná. Zvláště pak rád vypravuje o Steinhauserovi a o jeho někdy drastických prostředcích ku povzbuzení zájmu o tom, co se ve škole učilo. Steinhauser to také byl, který vznítit v Nušlovi lásku k astronomii. Učil své žáky pozorovati oblohu a různé mimořádné zjevy na ní probíhající na večerních schůzkách k tomu cíli konaných. (Petr [8], str. 73)

Je přímo rozkoší sledovat Nušla při práci; tam, kde je doma, jak řeší, proč to aneb ono nejde a jak houževnatě hledá, hledá, myslí, nalézá a na konec vyloupne nějakou tu „nespravedlivost“, která mu nedala spat. (J. J. Frič [2], str. 219)

Jeho naprostá poctivost, která předpokládala stejnou poctivost i u jiných, mu nedovolila, aby v dobách, kdy bylo třeba budovati stát od samých základů, vyžadoval prostředky, jež se měly věnovati účelům naléhavějším. ... Žel, že této poctivosti nebylo často ani na rozhodujících místech, a že peněžních prostředků se často užilo k účelům daleko méně ušlechtilým a potřebným, než byla stavba observatoře, ale to přec nebyla vina prof. Nušla. Tato jeho poctivost a skromnost se jevila i v žádostech o dotace nezbytné a předpokládal, že stejně poctivě se bude o žádosti rozhodovat. Nenáviděl projekty zbytečně nadměrné. Kolik takových lidí bychom potřebovali dnes, kdy znovu budujeme, když navrhujeme státní rozpočet rozsáhlý až k neúnosnosti, a kdy se stává téměř pravidlem snažení uplatnění vlastní projekt, třebas na úkor druhého, potřebnějšího. (V. Guth [3], str. 219)

Profesor Zdeněk Kopal (1914–1993) vzpomíná ve své knize *O hvězdách a lidech* i na Františka Nušla (str. 94–95).

Byl to laskavý starý pán ... a bylo požítkem jej poslouchat. Bohužel už nepřednášel příliš pravidelně, a pokud přednášel, zabýval se spíš „klasickou“ astronomií 19. století než novější astronomickým vývojem.

Nušl uměl dobře pracovat s astronomickými přístroji a měl nadání pro aplikovanou matematiku ...

V poválečných letech byl Nušl kritizován (nepochybně právem) za pohodlnost, s jakou řídil Státní hvězdárnu v letech 1920–1937;

neměl totiž žádné nadání pro administrativu a (popravdě řečeno) pojímal tuto funkci bez velkých rozpaků jako sinekuru. Mnoho z toho, co mohlo být v Československu vykonáno v meziválečném období ..., Nušl během těchto dvou posledních desetiletí své činnosti pouze odkládal ad calendas graecas. Cítil jsem však k němu vždycky zvláštní sympatii pro jeho laskavou povahu a upřímnost, s níž se nikdy nepokoušel zakrývat své nedostatky. Kromě toho měl opravdové pochopení pro mladé lidi a povzbuzoval je, jak nejlépe uměl (i když s různým stupněm účinnosti).

Literatura

- [1] E. Dvořák: *Quinze ans de mesures avec le circumzénithal Nušl-Frič dans notre armée*, Říše hvězd 18(1937), 235–240
- [2] J. J. Frič: *Přítel Nušl — jako improvisátor*, Říše hvězd 18(1937), 219–226
- [3] V. Guth: *Osmdesát let prof. Nušla*, Říše hvězd 28(1947), 217–221
- [4] V. Guth: *Vzpomínám*, Říše hvězd 32(1951), 196–200
- [5] V. Jaroš: *Nad rokem prof. Dr. Františka Nušla*, Říše hvězd 32(1951), 195–196
- [6] B. Mašek: *Prof. Frant. Nušl — šedesátníkem*, Říše hvězd 8(1927), 154–160
- [7] V. Nechvíle: *O vědecké práci prof. dr. F. Nušla*, Říše hvězd 18(1937), 227–234
- [8] K. Petr: *František Nušl*, Časopis pro pěstování matematiky a fyziky 57(1928), 73–80 (podobizna před str. 73)

Na následujících stránkách otiskujeme Nušlovu rozhlasovou přednášku *Dílo mistrů* ze dne 26. 12. 1937, ve které se zmiňuje o svém úspěchu na pařížské výstavě, a Nušlovu vzpomínku na osobitého profesora Steinhausera z jindřichohradeckého gymnázia (in: *Upomínka na oslavu třistaletého trvání gymnasia Jindřichohradeckého ve dnech 31. července a 1. srpna 1895*). V obou článcích je ponechán původní pravopis; v prvním, který zůstal zachován v rukopise, byla upravena interpunkce.